

e con opere di notevole valore artistico. Non solo troviamo a questa epoca echi di avvenimenti e di persone polacche nella poesia di Balassi, il primo grande poeta lirico, ma anche accenni che ci fanno capire come i canti popolari e popolareggianti polacchi fossero diffusi e conosciuti in Ungheria, così che su melodie loro venivano cantate anche alcune canzoni magiare. Questo interesse fra i letterati magiari si ridesterà al tempo del primo Romanticismo, con Bajza che traduce anzi un canto polacco. Opere più vaste, e benchè nate in ambienti colti, più atte a dimostrare la popolarità, della Polonia fra le masse, sono quelle nate fra gli insorti „Kuruc“, di cui gran parte emigrerà in Polonia alla fine disastrosa della guerra. Ma la messe più vasta ci riservano i canti soldateschi sorti nell' ultimo secolo, fra i magiari di guarnigione in Galizia, come soldati austriaci. Vero frutto di una plebe illetterata, questi canti sono un prezioso contributo per comprendere la psicologia del magiaro sotto l'Austria ed il suo atteggiamento verso un paese come la Polonia, suo amico secolare, ed al quale si sente legato da una istintiva, profonda simpatia.

MARJA ZNAMIEROWSKA-PRÜFFEROWA

RYBOLÓWSTWO W OKOLICACH DRUSKIENIK (LA PÊCHE DANS LES ENVIRONS DE DRUSKIENIKI)

Okolice Druskienik, to dla etnografa cenny i ciekawy teren badań. Pomimo bliskości ośrodka kuracyjnego, ściągającego oddawna na lato do kilku tysięcy przyjezdnych z całej Polski, okolice te dotychczas nie uległy zniwelowaniu pod względem kulturowym, i nie zatraciły w zupełności dawnych tradycyjnych wartości, zwłaszcza w kulturze materialnej.

Wystarczy wyjść kilka kilometrów poza Druskieniki, aby zobaczyć, ile się jeszcze zachowało piękna dawnych, archaicznych form życia. Piękna w swej prostocie, zaklętego w drzewie, włóknie, wici, w tem, w co tak hojnie natura obdarzyła ten kraj. Każdy niemal dział kultury ludowej na tym terenie może dostarczyć materiałów do głębszych studjów.

Ludność najbliższych okolic Druskienik, wśród której często spotyka się rosłe, jasnowłose i niebieskookie typy nordyczne, jest przeważnie litewska, pozatem polska. Na południowy wschód o 13 klm. od Druskienik, we wsi Zapurwie (gminy Porzecze), mamy już białoruski język. Ciekawą jest ta wieś nad jeziorem Dąb i Maszonka, gdzie ludność dzięki sąsiedztwu i mieszanym małżeństwom mówi po białorusku, po polsku i po litewsku. Druskieniki leżą więc na pograniczu terenu litewskiego i białoruskiego.

Okolice Druskienik pod względem etnograficznym nie są jeszcze szczegółowo zbadane. Jan Czeczot notuje tu pieśni ludowe i pisze „Piosnki wieśniaków z nad Niemna“, r. 1837¹⁾. O włościanach tutaj

¹⁾ Piosnki Wieśniacze z nad Niemna, Dniepra i Dniestra. Wilno 1845. Piosnki Wieśniacze z nad Niemna i Dżwiny, niektóre przysłowia i idjotyizmy. Wilno 1846 i inne.

szych we wstępie pisze tak: „Nie sądzmy, iżbyśmy i od nich nie mogli się czego nauczyć. Wiele się nauczymy z poznawania ich stanu i usposobienia; znajdziemy u nich podania, bajki, powieści i najobfitsze będzie żniwo piosnek, dających poznać ich tkliwe, piękne, delikatne nawet i głębokie uczucia“.

Grób Jana Czeczota z r. 1846 spoczywa pośród wysokich drewnianych krzyży na malowniczym wiejskim cmentarzu w Rotnicy, owiany dziwnym urokiem ciszy i łagodnego smutku.

Zygmunt Gloger²⁾ niejednokrotnie przebywa w Druskienikach i prowadzi w okolicy badania archeologiczne i etnograficzne. W latach 1872 i 1890 odbywa też po Niemnie podróż czajką. Opisuje nadniemeńską okolicę Druskienik i podaje nieco terminologii litewskiej.

Eliza Orzeszkowa, czerpiąca w swej twórczości tyle z okolic nadniemeńskich, odbywa z Z. Glogerem podróż po Niemnie i pisze we wstępie do jego książki „Dolinami rzek“, (Warszawa 1903): „Zaznajamiamy się z nadwodną ludnością orylów, prowadzących po Niemnie baty i wiciny, poznajemy jej odrębne cechy, zarobki, sposoby życia, narzędzia, któremi pracują“.

W 1859 r. Wł. Syrokomla spędza lato w Druskienikach i tutaj tworzy. Druskieniki i okolice posiadają zatem piękne tradycje.

Badania dotyczące okolic Druskienik prowadziłam w roku 1932. Tam zbadałam następujące miejscowości: 1) Gruta gm. Marcinkańce, 2) Kiernuża gm. Marcinkańce, 3) Nierowo gm. Marcinkańce, 4) Wiciuny gm. Marcinkańce, 5) Rotnica gm. Marcinkańce i gm. Porzecze, 6) Łot-Jezioro gm. Porzecze, 7) Szandubra gm. Porzecze, 8) Zapurwie gm. Porzecze, oraz 9) Druskieniki.

Badania swoje opieram na obserwacji rybołówstwa na Niemnie z Rotniczanką i na następujących jeziorach: Gruta (Grutas³⁾, Ilgis, Łot-Jezioro (Łat-Ażeres), Dąb (Dub) i Maszonka.

W związku z połowami ryb, szczególnie zimowemi, przy których używa się wielkiego niewodu, istnieje podział terenu wód jezior na t. zw. tonie (wałksties), określone starami miejscowemi nazwami. Zanotowałam tu następujące tonie:

Tonie Łot-Jeziora⁴⁾.

1. An apuszès.⁵⁾
2. An budàs.
3. An buktiàtes mažùkies.   Buktiàte.   Mażà buktà.
4. An bùktos dzidzielès.   Didielè buktè.
5. An liùngina dàrża.   An lòngino dàrže.

²⁾ Podróż Niemnem. „Wisła“, 1888.

³⁾ Terminy litewskie i białoruskie w pisowni polskiej.

⁴⁾ W pierwszej rubryce tonie z Łot-Jeziora zanotowane są według słów Józefa Malukiewicza ze wsi Łot-Jezioro, w drugiej ze słów Michała Wojksznara z tejże wsi, a w trzeciej według Leonarda Szyksznela ze wsi Szandubra.

Jak widać nie wszyscy pamiętali nazwy toni.

⁵⁾ Miejsce akcentu oznaczam kreską.

6. Am pristajnos.	Am pristajnos.	
7. An regiàlio.		
8. An kałodzinu.		An kałodzinu.
9. An kiałmu.	An kiałmù.	
10.		An rëjsta.
11. Bièlas kàmpas.	Gùta kàmpas.	Gùtus kàmpas.
12.		Kazàckas.
13. An maczùłas.	Maczùła.	An maczùłu. ⁶⁾
14. Pa szònie.	Pa szònie.	
15. Plikie.		
16. Rabinka.	Rabinka.	Rabinkas.
17. An regiàlio.	Ràgas.	
18. An ùpes.	Ùpe.	An ùpios.
19. An użołèlio.	Użwołèles.	

Tonie jeziora Gruta⁷⁾.

1. Po sòdzom.	7. An żòcu.
2. Po wiganu.	8. Po gràbem.
3. Po pircù.	9. Pas ùżwału.
4. Miszkièliu.	10. Po màtulo bałajy.
5. Po bardżùniszkie.	11. Po bònku. ⁸⁾
6. Po szalcinies.	12. Po grìszkia wałakiù.

Tonie jeziora Ilgis⁹⁾.

1. Po ciłto. ¹⁰⁾	4. Po ropièno.
2. Po sanòwie.	5. Po stułpè.
3. Po maži meliu.	

Tonie jeziora Dąb¹¹⁾.

1. Pad pièr.	5. Pad chwòjku.
2. Pad kalnicu.	6. Pad ràdoczku.
3. Chmieliszcze pad rièku.	7. W dùba.
4. Pad sanażàc chmieliszcze.	8. Maczùła.

Nazwy ryb, występujących w okolicach Druskienik w Niemnie i w jeziorach, opieram wyłącznie na relacji szeregu starych miejscowych rybaków. Podaję też nazwy według ich miejscowego określenia. Tabela, zestawiająca ryby, uwzględnia miejsce, w którym dany gatunek ma występować; muszę jednak podkreślić, iż podana tabela zapewne nie wyczerpuje występujących tu ryb i nie daje całkowitego pojęcia o miejscu ich połowu.

⁶⁾ W terminach bez akcentu, akcentu nie zanotowałam, ewentualnie nie mogłam ustalić.

⁷⁾ Informator Józef Waszczyło ze wsi Gruta.

⁸⁾ Słyszałam raczej samogłoskę nosową.

⁹⁾ Informator Józef Waszczyło ze wsi Gruta.

¹⁰⁾ Słyszałam po ocilto.

¹¹⁾ Informator Marek Łastówka ze wsi Zapurwie.

Ryby w okolicach Druskienik, podane według terminologii miejscowych rybaków.

L. p.	Nazwa miejscowa	Nazwa polska według ogólnej terminologii	Nazwa łacińska	Miejsce występowania			
				Dąb	Ilgis	Łot-Je-zioro	Nie-men
1	Węgorzyce*)	Minog rzeczny	<i>Petromyzon fluviatilis L.</i>				+
2	Jesiatrù	Jesiotr (zachodni)	<i>Acipenser sturio L.</i>				+
3	Unguris (ungurèj)	Węgorz pospolity	<i>Anguilla Anguilla Flem.</i>			+	+
4	Lidiakos	Szczupak	<i>Esox lucius L.</i>	+	+	+	+
5	Łosoś (łososi)	Łosoś	<i>Salmo salar L.</i>				+
6	Strąg (strągi)	Pstrąg górski	<i>Salmo fario L.</i>				+
7	Sygi		<i>Coregonus lavaretus?</i>				+
8	Wiùny (wijuny)	Piskorz	<i>Cobitis fossilis</i>	+		+	+
9	Alszańka	Strzelba	<i>Phoximus laevis</i>	+			
10	Kleń (szaparkas)	Kleń	<i>Squalius cephalus L.</i>				+
11	Jalcy	Jelec	<i>Squalius leuciscus</i>				+
12	Jązi (jazie)	Jaż	<i>Idus melanotus</i>				+
13	Płóc (płotka)	Płóc biała	<i>Leuciscus rutilus L.</i>	+	+	+	+
	Miakszrèj (miekszrèj)	"	"				
	Żabris	"	"				
14	Krasnopiory (krasnopiorki)	Wzdreğa	<i>Scardinius erythrophthalmus L.</i>	+	+	+	+
	Czrwona kryłka	"	"				
	Żyżule (żieżułos)	"	"				
15	Uklejå (uklèjka oklèjka)	Ukleja biała	<i>Alburnus lucidus Heck.</i>	+		+	+
	Aukszłè (oukszłè)	"	"				
16	Sucharèba (sucharièba)	Leszczyk, Krap	<i>Blicca björkna L.</i>	+	+	+	+
	Sukarèbka	"	"				
	Bierzèła	"	"				
17	Liászcej	Leszcz	<i>Abramis brama L.</i>			+	+

*) Nazwy ryb podano niejednolicie w liczbie pojedynczej lub mnogiej.

L. p.	Nazwa miejscowa	Nazwa polska według ogólnej przyjętej terminologii	Nazwa łacińska	Miejsce występowania			
				Dąb	Ilgis	Łot-Je-zioro	Niemen
18	Kielb, (kielby)	Kielb	<i>Gobio fluvialis Cuv.</i>	+		+	+
	Kiřbas (kialbėj) kielbũkaj	"	"				
19	Lin (lini)	Lin	<i>Tinca vulgaris Hils.</i>	+	+	+	+
	Linas (linej)	"	"				
20	Kãrař (krãkies)	Karař	<i>Carassius vulgaris Nils.</i>	+	+	+	+
21	Kãrpi	Karp	<i>Cyprinus carpio L.</i>				+
22	Sumy (szãmas)	Sum	<i>Silurus glanis L.</i>				+
23	Miętuzy (miękos)	Miętus	<i>Lota vulgaris L.</i>	+		+	+
	Mniãk (mniaki)	"	"				
24	Kolũszka (kolũszki)	Kolka	<i>Gasterosteus aculeatus</i>			+	+
	Ragũlas (ragũlkas)	"	"				
25	Jeźgãr (jeźgarze-y)	Jazgar	<i>Acerina cernua L.</i>	+	+	+	+
	Ėźgies (ėźges) ¹²⁾	"	"				
26	Sondacz	Sandacz	<i>Lucioperca sandra Cuv.</i>				+
27	Okuń (akuń)	Okoń	<i>Perca fluvialis L.</i>	+	+	+	+
	Aszaris (aszarėj, aszaraj)	"	"				

Pozatem zanotowałam nazwy ryb takie, jak Białaspior¹³⁾ (Niemen) oraz Duř (Jez.-Dąb), których nie mogę zidentyfikować.

Narzędzia i sposoby połowu ryb.

1. Połów rękã	7. Bucz
2. Głuszenie	8. Więcierz
3. Oř	9. Czerpak
4. Wędkã	10. Brodzień na płozach
5. Sznury	11. Brodzień z matniã
6. Błyskawka	12. Kryga

¹²⁾ Z g twardem.

¹³⁾ Białaspior jest to być może *Aspias rapa* Lesk., podana dla gub. grodzieńskiej przez Woronkova w pracy pod tyt. „Rybołówstwo i rybownictwo w Siewiero-Zapadnom Kraje“. Pod red. Zoografa. Moskwa 1907.

13. Włók
14. Klap
15. Siatka

16. Trehubica (zwykła
i pływająca)
17. Niewód i podwołok

Przechodząc do analizy poszczególnych sposobów łowu, rozpoczne od najprymitywniejszego sposobu łowu ręką, kolejno rozpatrując inne.

1. **Połów ręką.** Ręką łowią ryby dzieci w Rotniczance, przy ujściu jej do Niemna i w jeziorach. O rybach t. zw. *ragułkach* (*ragùłs*), mówią rybacy, że to tylko „paskudzi jezioro“, że to „kaliectwo jeziora“. Łowią też inne ryby pod kamieniami, a opowiadają również, że w Niemnie, gdy po odwilży zamarznie woda, łapią czasem rękami do 10 kg. ryb.

Kijami rzadko zabijają ryby przy samym brzegu Niemna.

2. **Głuszenie.** Głuszą tu ryby w zimie pod lodem w Niemnie i na jeziorach zapomocą drewnianego młota, zwanego *kùjes*, *kułè*, *kujáles*, *kùłas* albo *szlaha* [Z]¹⁴), *kałatùszka* lub *kàpor* [Z]. Następnie wyjmują ryby ręką lub czerpakiem.

3. **Ości.** Do dziś jeszcze istnieje tu pierwotny sposób łowienia ryb zapomocą przebijania ich żelazną ością (*oścì*, *zeberklèj*), którą rybak zazwyczaj trzyma w ręku, czasem jednak z pewnej odległości rzucają nią w rybę.

Możemy tu wyróżnić kilka typów ości: a) żelazna nasada, długości 14 cm., wygięta do góry, na swych końcach tworzy dwa boczne zęby, ozdobna tulejka, w którą jest wbite drzewce, przechodzi przez środek nasady, tworząc środkowy ząb; pozatem dwa zęby zagięte jednostronnie, wbite są bezpośrednio w nasadę. (Ryc. 1 f.). b) Szeroka drewniana nasada o wymiarach 13×9 cm., wbita jest w rozwidlone drzewce. Zęby w liczbie ośmiu, bezpośrednio wbite w drewnianą nasadę, zacięte dwustronnie. (Ryc. 1 e.). c) Żelazna nasada o wymiarach 29 cm.×2^{1/2}, złożona z dwóch części, połączonych zapomocą krótkiej żelaznej listewki, wpuszczona jest w drzewce. Dziewięć zębów dwustronnie zaciętych płasko przybito do boków nasady. (Ryc. 1 g.).

Łowi się ryby ością w dzień i w nocy, paląc ogień w drucianym koszu (t. zw. *kagàniec*, *gagàniec*, *gagànczios*), płynąc w czółnie lub czajce.

4. **Wędka.** Wędką (*mieszkièrà*, *wùda*[Z], *ùda*[Z]) łowią tu pospolicie. W lecie łowią „na żywca“, w zimie zaś na przeręblu kładą kijek i zapomocą niego spuszczają wędkę.

Na przynętę używają chróściki (*sìpkos*), „robaki“ (*slièkos*), ważki (*strièłos*), małe rybki i „różne żywioty lecące“.

5. **Sznury.** Pospolicie łowią na Niemnie zapomocą zarzucania na noc *sznurów* (*szniùry*, *szniurèj*), długości około 12 mtr., do których końców umocowane są kamienie, aby ich prąd nie unosił. Mniej więcej co dwa metry przywiązuje się do tych sznurów krótsze sznurki około pół metra długości, t. zw. *tròki* (*tarakèj*). Rano wyciągają je zapomocą małej drewnianej kotwiczki (t. zw. *dràczka*, *ànkier*, *rakiacis*). (Ryc. 1 h).

¹⁴) Litera [Z] oznaczam terminy, pochodzące z białoruskiej wsi Zapurwie.

Na haczyki, na przynętę, zakładają małe kiełbki, robaki, groch, ugotowany z sadłem i cykorją, kartofle lub węgoryzycę czyli małe minogi. Często widzi się na Niemnie czajkę z rybakim, który miarowym ruchem zarzuca na wodę sznury. (Ryc. 2).

6. Błyskawka. Błyskawkę (błyskawka, błistnia,

Ryc. 1. Sprzęty i narzędzia rybackie, a = szufel do wylewania wody z czajki (Druskieniki), b = szufel do zmiany wody w czóźnie (Szandubra), c = wiejałka używana również do wylewania wody (Gruta), d = pływak (płudie) od niewodu (Łot-Jezioro), e), f), g), = ości — Druskieniki, h = draczka do wyciągania sznurów na Niemnie (Druskieniki), i = kamień do siatki (z okol. Druskienik), j = pływak od niewodu ze wsi Łot-Jezioro, k = pływak od niewodu (okol. Druskienik), l = iglica do wyrobu sieci (Łot-Jezioro), m = iglica do wyrobu sieci (Szandubra), n = kamień z gliny do obciążania siatki (Kiermuża), o = kamień z gliny do obciążania trubicy (Szandubra), p = pływak od siatki (Druskieniki), r = pływaki od siatki (Kiermuża). Zmn. około 6 razy. (Ze zb. Muz. Etnograf. U. S. B. w Wilnie).

Fot. M. Znamierowska-Prüfferowa.

blèsznia [Z]), robią z cyny, odlewając ją w foremce z drzewa lub kartofla; łowią nią dość często w Niemnie i w jeziorach.

7. Bucz (bùczius, bùcza) kryty siatką, (wysoki 50 do 90 cm. o średnicy dolnej obręczy od 35—55 cm.) pospolity szczególnie na jeziorach (Ryc. 3). Dawniej podobno były tu używane bucze plecione z łozy.

8. Więcierz (wenteris, wientaris, wienciâr [Z] pàry, pòros), występuje tu w dwóch postaciach. Jeden typ posiada pięć obręczy, krytych siatką, w której zrobiono dwa gardła (girkłè). Od największej obręczy, o średnicy około 70 cm. odchodzą dwa skrzydła spàrnas, kryłò[Z], długości około 2¹/₂ mtr., szerokości około 60 cm.

Drugi typ to więcierz o jednym skrzydle, długości około 3¹/₂ mtr., szerokości około 50 cm., zakończony w obu końcach pięcioma obręczami, z których największa ma średnicy zaledwie 50 cm. Wielkość oczek w obu typach wynosi 2 cm.

Więcierz używają na Niemnie i na jeziorach cały rok. W zimie wyrębują przereble i łowią ryby więcierzem, spuszczać go pod lód.

9. Brodzień na płozach (na pałazòch[Z]) prawdopodobnie wychodzi tu zupełnie z użycia. Spotkałam go tylko raz we wsi Zapurwie.

10. Brodzień z matnią. Brodzień (bradzinis) — sieć składająca się z dwóch skrzydeł długości około 3¹/₂ mtr. i matni (matnia) długości około 185 cm. do 250 cm. Końce skrzydeł przywiązane są do dwóch kijów (kobyłki) długości około 1¹/₂ mtr. do 2 metr. Szerokość skrzydeł przy kijach wynosi około 2 mtr., przy matni zaś około 3 mtr. Wielkość oczek — 1 cm.

Sieć ta, dość pospolicie używana na jeziorach, niegdyś podobno robiona była z rzadkiego płótna, tkanego na krosnach i zwała się wàta. Brodnem w okolicy Druskienik do dnia dzisiejszego łowią kobiety.

11. Czerpak (sàm cis, sòmiec) jest to worek z siatki, osadzony na łukowatej obręczy (o nasadzie około 160 cm.; wysokość obręczy około 60 cm.), umocowanej do kija długości około 3 mtr. Wielkość oczek wynosi około 1 cm. Łowią nim ryby, przyciskając do dna i ciągnąc do siebie. Jest to bardzo pospolita sieć, szczególnie używana na wiosnę, gdy woda jest mętna. (Ryc. 4).

Pozatem znają tu również małe czerpaki (nasada obręczy — około 60 cm., wysokość — 40 cm., długość kija — około 2 mtr.), które stosują przy połowie zimowym „jak ryby wzdychają pod lodem“.

12. Krýga (krìgas) workowata sieć, długości około 4 mtr., osadzona na dwóch kijach, z których jeden ma długości około 4¹/₂ mtr., do niego przywiązana jest jedna część worka na przestrzeni około 3 mtr.; drugi kij ma około 2—2¹/₂ mtr. długości. Worek na końcu ma szerokości około 1¹/₂ mtr. i rozszerza się, zbliżając do kijów. Sieć tę, obciążoną kamieniami, spuszcza się na dno, krótszy kij wkręca się w dno bliżej brzegu, a dłuższy stawia się między dwa white w dno kołki. Sieć osadzona jest na sznurku górnym i dolnym (t. zw. obòra).

Rybak, siedząc na brzegu, trzyma sieć za oba sznurki, przywiązane do końców worka. Gdy ryba wejdzie do wnętrza, sznurek drgnie, rybak zaś pociąga sznurek, zamyka sieć i wyciąga.

Łowią krygą na wiosnę, jak lód zejdzie, szczególnie gdy woda jest duża.

Niektórzy rybacy twierdzą, iż kryga zjawiała się tu dopiero przed kilku laty. Wymaga to bardziej skrupulatnego stwierdzenia.

13. Włók (włòka, wiedzièja) — workowata sieć około $2\frac{1}{2}$ mtr. długości, rozpięta na dwóch kijach, z których jeden ma około 1 mtr., drugi około 5—6 mtr. długości. Do sieci tej przywiązane są sznury, t. zw. stróże, które rybak trzyma na palcu; gdy poczuje rybę, wówczas ściąga sieć i podnosi kije.

Ryc. 2. Połów ryb, na sznury na Niemnie w okolicy Wiciun.

Fot. M. Znamierowska-Prüfferowa.

Łowią włókiem na Niemnie, ciągnąc go z dwóch czajek.

14. Klap (kliàpas, klep, klèpa, ew. klàpa, jez-gàrník) jest to mały niewód o skrzydłach długości około $3\frac{1}{2}$ —10 mtr., długość matni wynosi około 8 mtr. Do skrzydeł przywiązuje się starą, skręconą na sznurze sieć, (t. zw. zamuty, zamutaj, kaltuny), długości około 60—70 mtr. i słomę. Zamuty te, sunąc po dnie, straszą ryby.

Nazwę klap i zamuty stosują do całej sieci lub też do części, przywiązanej na sznurze.

15. Siatka (cinkłas, sietka [Z]) — jednowarstwowa sieć, tworząca ściankę. Oczka (akis) wynoszą około 4 cm. średnicy, długość

sieci około pięciu mtr., szerokość około 180 cm. U góry osadzone są t. zw. pła uki [Z], (łantiàłes Ryc. 1 p), u dołu kamienie (akmòj) zawiazane w gałganki, w starą siatkę (Ryc. 1 i) lub też ołowiane ciężarki.

Zastawiają siatkę na noc od wiosny do zimy.

16. Trehubica, (trùbica, treùbnica, trùbnica[Z], gant[Z], gántas) — trójwarstwowa sieć zastawna, długości około 50 mtr., szerokości $1\frac{1}{4}$ mtr. Środkowa gęsta sieć zwie się cinkłás, a boczne rzadkie ścianki rêtis, ratùlis, riec [Z] i hustàja siètkà [Z].

Sieć osadzona jest na sznurku, zwanym prawie we wszystkich większych sieciach pawara (górnym i dolnym sznurek — t. zw. wier szucinie i apacinie pawarà). U góry pływaki z kory, t. zw. pładies (pludiàłes Ryc. 1 r), u dołu „kamienie“ z gliny (Ryc. 1 n, o)

Łowią tą siecią na jeziorach w dzień, zapędzając ryby bołtąkiem (bułtòkas, bołtòkas i boutàcz [Z]).

Na Niemnie używają pływającej trehubicy (pławuczà trehubica). Ma ona około 5—6 mtr. długości. Łowi się nią, płynąc w czajce po Niemnie: jeden rybak wiosłuje, a drugi ciągnie trehubicę za łodzią.

17. Niewód (niàwadás) — wielka sieć o matni (matnià) długości około 20 mtr. i dwóch skrzydłach (sparnàj), długości około 70 mtr.¹⁵), używana w lecie i w zimie na jeziorach. Koniec matni nazywa się kutel (kutiàlis). Część matni przy skrzydłach — paragèj (paròhi). Do górnego sznura, na którym osadzono niewód, uwiązane są pływaki (plùgias, plùdie, pła uki) z drzewa sosnowego, jodłowego i kory (Ryc. 1 d, j, k) u dołu ciężarki. Znaki na skrzydłach zrobione ze sznura, potrzebne do ułatwiania równomiernego wyciągania niewodu, nazywają się guzłè [Z] (np. pierwszy guzièł, drugi i t. d.). Robią też ze słomy na skrzydłach znaki (znòkaj). Do końców skrzydeł przywiązane są liny, t. zw. kobyły (kumièlèj a. kumiàlis, kabýła [Z]). Niewodem łowi w lecie 8 ludzi z dwóch czajek. Przeważnie łowią z brzegu zataczając siecią półkole. Jeżeli jednak łowią w środku jeziora, wówczas dla umocowania czajek wbijają w dno żerdzie (prikra). Na czajce umieszczają kołowrót (kałwaràtas), na który nawijają liny niewodu. Aby się niewód nie zatapiał i nie zaczepiał, przywiązują do niego słomę lub gałęzie, t. zw. rizej.

W zimowym niewodzie do końców skrzydeł uwiązane są dwa sznurki, t. zw. kobyły (kumiàlis), dalej idzie kanat albo t. zw. wieròuka [Z], winda [Z], mugawka (mygouka [Z]) i wreszcie żerdź (szàtra).

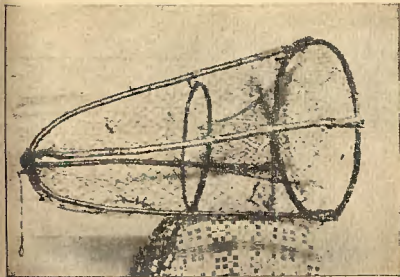
Przy zimowym połowie używają następujących narzędzi pomocniczych:

1) piejkenà, (piejkanà, pièsznia [Z]), czyli żelazne ostrze, osadzone na drągu do wyrebywania przerebli; 2) łopata;

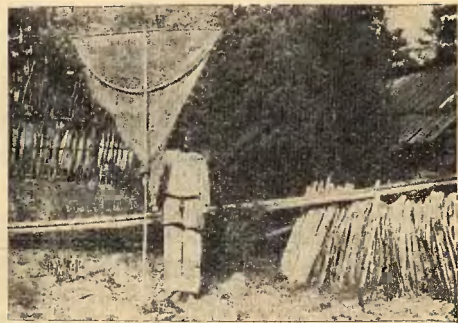
¹⁵) Długość skrzydeł i matni niewodu nie jest stała, zimowy niewód jest znacznie większy niż letni.

3) mały czerpak (czerpòkas), osadzony na żelaznej obręczy, służy do wyjmowania lodu z przerębli; 4) kàuka (kàukos, kliuczka[Z]) czyli rodzaj haka drewnianego do regulowania ruchu żerdzi (rzadko tu używana); 5) widły (szàkies, sachariè[Z]) do popychania żerdzi pod lodem i 6) baba (bobà), czyli rodzaj béczki na sankach, na którą zakłada się krzyżak (mataris, mòtar' [Z]) i nawija się nań liny.

Zanim rozpocznie się zimowy połów na jeziorze, najbardziej doświadczony i specjalnie opłacany starszy rybak, kierownik połowu, t. zw. gàlmistro (gàjmistr[Z], zawodnik, zawodniczy, burs, podobno dawniej zwany z awadjàszem [Z]) wybiera toni (wałksties), czyli określone miejsce połowu i „jodełkami“ lub

Ryc. 3. Bucz na ryby ze wsi Łot-Jezioro. Zmn. około 24 razy (Ze zb. Muz. Etnograf. U. S. B. w Wilnie).

Ryc. 4. Samcis czyli czerpak we wsi Łot-Jezioro.

Fot. M. Znamierowska-Prüfferowa.

czem innym oznacza miejsca, w których będą rąbać przeręble. Przeręble rąbią tak zwani pejkinikas (pieszniar[Z], siakàcz [Z]).

Pierwszy duży przerębel, do którego spuszczają niewód wraz z żerdzią, nazywa się zapustnia (zapuśnià[Z]). Następnie niewód zostaje pod lodem posuwany dalej zapomocą wideł poprzez mniejsze przeręble (akietajties, prałòmki[Z]). Robią to tak zwani żerdagòny (żèrdniki [Z], szatrawaris). Żerdź płynie pod lodem i utrzymuje liny, które ciągną i nakręcają na babę tak zwani bòbiniej (bàbniki [Z]).

Na drugim końcu toni wyrąbany jest duży przerębel do wyciągania niewodu, t. zw. wỳma (wimà).

Przy zimowym połowie rybacy noszą skórzany fartuch, t. zw. zatuła (chwartuch[Z]) i skórzane rękawice (pirsztinies, ruka wice [Z]).

Podwołok (podwołoka) jest to mały letni niewód o skrzydłach długości około 30 mtr.

Raki.

Raki (waziniés) łowią tu ręką lub czerpakiem (samcis), takim samym jak łowią ryby. Łowią raki na ogień, który palą w kagańcu (gagancziós).

Sprzęty i narzędzia pomocnicze.

Wszystkie sprzęty rybackie, ogólnie biorąc, określają tu rybacy jako rybackie statki (noczinos, rybnyje narędzia [Z]).

1. Jaz. Dość rzadko na jeziorach lub na Niemnie stawiają tu rodzaj płotu z kamieni i pali, przeplatanych gałęziami (t. zw. jaz, jèzdas, jèzdej, katùch[Z], tamowànie). Między ściankami jazu stawiają zazwyczaj w środku bucz albo więcierz.

2. Czółno. Czółno (tuòtas, miedziagà, czòwien[Z]) (Ryc. 5) spotyka się na Niemnie dość często, rzadziej na jeziorach.

Do dnia dzisiejszego wyrabiają w Druskienikach i w okolicy czółna wąskie o ostrym dziobie, drażone z jednego pnia. Czółno, przeważnie sosnowe, ma około 4—5 mtr. długości i około 50—70 cm. szerokości. Podobno dawniej przybijano doń po bokach rodzaj skrzydeł z desek (t. zw. apławinos, plàuchi). Przed trzydziestu laty jeszcze wyrabiano na Niemnie czółna drażone, zaopatrzone na jednym końcu w rodzaj czopa czy rączki jak to podaje Gloger¹⁶⁾.

Na końcu czółna znajduje się wydrążenie, napełniane wodą, przeznaczoną na przechowywanie złowionych ryb w stanie żywym.

3. Czajka (nazwa stara, powszechna i pospolita) jest to sosnowa łódka zbita z desek (Ryc. 6), występująca tu w kilku odmianach. Dno zostaje wzmocnione przez odpowiednio zakrzywione dragi, (t. zw. krywùli, krywulej).

Do wiosłowania używają przeważnie jednego wiosła (irkłás, wiasłò [Z]).

4. Szufel (szùplis, kàuszas, kòuszyk [Z], wliuka[Z] albo wiejauka[Z]) (Ryc. 1 a, b) służy do wylewania wody z czajki lub z czółna i do zmieniania wody w tej części czółna, która służy do przechowywania żywych ryb.

Do wylewania wody z czajki lub czółna używają często t. zw. wiejauki, służącej zarazem do wiania zboża. (Ryc. 1 c).

Sprzęty do przechowywania żywych ryb.

5. Kosz (kàszikas, wòrża, òrża) (Ryc. 7 i 8) — rodzaj owalnego lub okrągłego kosza, plecionego z łoży, w którym trzymają

¹⁶⁾ Gloger Z. Dolinami rzek. Warszawa, 1903.

Bat (botas), od dziesiątków lat używany na Niemnie, znany był tu jedynie jako środek przewozowy, służący do transportu cegieł, zboża lub innych towarów z Grodna i Mostów. Podobno bat zabierał około 12—20 ludzi, gdyż liczył 6—8 mtr. długości i ponad 3 mtr. wysokości, a zrobiony był z desek grubości 4—5 calowej. Bat ten posiadał z tyłu wiosło do regulowania drogi z biegiem Niemna. W górę rzeki ciągnęło go około dwunastu ludzi, jeden zaś kierował wiosłem. Dziś batów takich nie widzi się już w okolicy Druskienik.

w wodzie żywe ryby. Przechowują je też w wodzie w skrzyniach (s k r i n i a) lub w rodzaju torebek (c i n k ł a ł i s), z siatki konopnej.

Wyrób sieci.

6. Iglica i deszczułka. Sieci „wiążą“ tu zapomocą iglicy (miekstuwè, hołka[Z] i deszczułki (łantiàłè,

Ryc. 5. Czółno na Niemnie pod Druskienikami.

Ryc. 6. Czajka we wsi Zapurwie na jez. Dąb.
Fot. M. Znamierowska-Prüfferowa.

ł a p à t k a [Z]). Robią iglice z brzozy, dębu, grabu i jesionu. (Ryc. 1 ł, ł, m). Sieci wiążą tu mężczyźni i kobiety z konopi, lnu i bawełny.

Ryc. 7. Kosz na żywe ryby ze wsi Szandubra. Zmn. około 24 razy. (Ze zb. Muz. Etnograf. U. S. B. w Wilnie).

Ryc. 8. Kosz na ryby z okol. Druskienik. Zmn. około 12 razy. (Ze zb. Muzeum Etnograf. U. S. B. w Wilnie).

Fot. M. Znamierowska-Prüfferowa.

Suszą sieci zazwyczaj na kijach wbitych w ziemię (t. zw. wi è s z a ł k o s, szòstki). Mniejsze sieci takie jak węcierze suszą na palikach, wbitych w dno jeziora niedaleko od brzegu.

7. Ż a b k i (ż à b k o s), czyli rodzaj żelaznych haków do chodzenia po lodzie używano tu dawniej. Dziś pamiętają je tylko starsi ludzie.

Przesady rybaków.

Niestety niewiele przesądów udało mi się znaleźć na tym terenie. Zapewne było ich znacznie więcej, dziś jak i inne wytwory kultury duchowej ludu zaginęły, lub uległy degeneracji.

Znane tu są następujące przesady:

- 1) Źle jest spotkać idąc na ryby zająca, babę, księdza lub popa.
- 2) Na pierwszą złapaną rybę należy popluć dla powodzenia.
- 3) W poniedziałek nie należy zaczynać połowu.
- 4) Źle oczy mogą zaszkodzić.
- 5) Dobrze jest zrobić początek „na pełni“, wówczas sieć często będzie pełna.
- 6) Najlepiej zaczynać wiązać sieć, albo „blesznia wylwać“, gdy jest cicho, albo kiedy wszyscy pójdą spać.

Niektórzy rybacy uważają Świętego Piotra za patrona rybaków i przy połowie ryb proszą go o pomoc.

Jak widzimy, w okolicy Druskienik, dzięki obfitości wód, rybołówstwo jest wyraźnie rozwinięte i dość zróżniczkowane oraz posiada bogaty słownik rybacki, którego jeszcze nie wyczerpuje niniejszy szkic.

Mówiąc o języku rybackim, trzeba podkreślić, iż język litewski, odwieczny na tym terenie, stworzył większość terminów rybackich. Późniejsze nawarstwienia białoruskie i polskie odegrały w języku rybaków tutejszych mniejszą rolę.

Najwybitniejsze różnice w terminologii okolic Druskienik dotyczą białoruskiego języka, który w odróżnieniu od innych wymienionych tu wsi litewskich, panuje we wsi Zapurwie (gmina Porzecze).

Jako przykład można tu wymienić nazwy toni na jeziorze Dąb we wsi Zapurwie (zob. tonie) oraz szereg nazw sprzętów rybackich jak: w ù d a , k r y ł ò , s i è t k a , p r a ł ò m k i i t. p.

Naogół zachodzi duża trudność przy ustalaniu zasięgów określonych nazw, gdyż rybacy zawodowi w związku z grupowymi połowami wielkim, zimowym niewodem, odbywają wędrówki z jednej wsi do drugiej zależnie od tego, gdzie się odbywa wielki połów ryb.

Zawodniczy, jeden z najstarszych rybaków, wraz z innymi często kieruje połowami w kilku gminach.

Rybacy więc przenoszą terminologję rybacką ze wsi do wsi. Stąd często w tej samej miejscowości spotyka się nazwy białoruskie obok litewskich, lub też ten sam rybak dany sprzęt określa raz po litewsku raz po białorusku lub po polsku. Dzięki temu analiza terminów rybackich wymaga dużej ostrożności.

Z Zakładu Etnologii U. S. B. w Wilnie.

R É S U M É.

En 1932 l'auteur a étudié la question de la pêche dans le Niemen et dans les lacs à Druskieniki et dans les villages suivants: Gruta, Kiermuża, Nierowo, Wiciuny, (commune collect. Marcinkańce) Rotnica (communes Mar-

cinkańce et Porzecze), Łot-Jezioro, Szandubra et Zapurwje (commune Porzecze) appartenant tous au district de Grodno.

La population des villages sus-mentionnés est en majeure partie lithuanienne avec une petite minorité polonaise. Seul le village Zapurwje est habité par des Russes-Blancs.

L'auteur énumère les anciennes appellations des parties des lacs Łot-Jezioro, Gruta, Ilgis et Dąb sur lesquelles la pêche est pratiquée, les appellations locales des salmonidés, pêchés dans ces lacs, il décrit aussi les manières de pêcher usitées dans la région: 1. la pêche à la main, 2. à coups de batraque, 3. au harpon, 4. à la ligne, 5. à la palangre, 6. à l'émerillon, 7. à la nasse, 8. au verveux, 9. à l'épuisette, 10 et 11 au filet à tir, 12. au filet à volet, 13. à la senne, 14. au chalon, 15. au barrage, 16. au tramail, 17. au petit et grand filet à traîne. Vers la fin de l'article l'auteur décrit les ustensiles et les outils de pêche employés par les habitants de cette contrée. Ce sont le gord, le canot, la nacelle, le puisoir, les paniers pour garder les poissons vivants et les navettes servant à faire les filets.

A la fin de l'article sont mentionnés plusieurs préjugés en rapport avec la pêche.

De l'Institut d'Éthnologie de l'Université Etienne Batory, Vilno.

MARJA ZNAMIEROWSKA-PRÜFFEROWA

PASKI W OKOLICY DRUSKIENIK

(LES CEINTURES DES ENVIRONS DE DRUSKIENIKI)

Opracowując w 1932 roku rybołówstwo okolic Druskienik, zwróciłam uwagę na zanikający tu obecnie wyrób pasków.

Teren badany, o przeważającej ludności litewskiej, pozatem polskiej, w białoruskiej wsi Zapurwie (oznaczonej w tekście literą Z) graniczy z terenem zamieszkałym przez ludność białoruską.

W badaniach swoich uwzględniłam następujące miejscowości: Kiermuża gm. Marcinkańce, Wiciuny gm. Marcinkańce, Rotnica gm. Marcinkańce i gm. Porzecze, Łot-Jezioro gm. Porzecze, Szandubra gm. Porzecze, Zapurwie gm. Porzecze oraz Druskieniki.

W okolicach Druskienik do dziś zachował się zwyczaj tkania pasków (j u ò s t a s , p o j à s [Z]) zapomocą małych krosienek nicielnicowych.

Tkanie nicielnicowych pasków rozpoczyna się od snucia nici osnowy (m i à t m i n i s , a s n o w a , [Z]), które zaczepia się o kołki w ścianie, płocie (Ryc. 1), o jakieś hakowate przedmioty lub o nogę (a n k o j o); nici snuje się, tworząc z nich koło, ilość nasnutych nici będzie stanowiła szerokość paska, obwód koła będzie jego długością.

Po nasnuciu odpowiedniej ilości nitek, tkaczka, mając jeden koniec pasma, stanowiącego zamknięty krąg, zaczepiony o jakiś hak, drugi przywiązuje sobie na brzuchu lub zapomocą patyczka zakłada za pasek i rozpoczyna pracę.